

Piše: Vuk Lajović

Snježana Kordić, jedna od najpoznatijih lingvistkinja regiona gostovala na Trgu pjesnika

Političari prodaju maglu

"Uvođenje novih slova uništava i smanjuje konkurentnost crnogorske varijante jezika"

Identitet nije vezan za jezik: Snježana Kordić u Budvi (Foto: Miloš Četković)

Najprovokativniji nastup na Trgu pjesnika ovog ljeta (s obzirom da se ne pamti toliko publike i sagovornika koji su željeli da učestvuju u razgovoru), priredila je gošća iz Zagreba, dr Snježana Kordić.

Njeni istraživački interesi obuhvataju jezičku politiku, sociolingvistiku, ideologiju jezičke čistoće, nacionalizam, istoriju nastanka nacija, a pored toga, istraživala je i brojne gramatičke teme.

Na Trg pjesnika Snježana Kordić stigla je sa knjigom „Jezik i nacionalizam“, koja je 2010. objavljena u prestižnoj zagrebačkoj izdavačkoj kući „Dirije“. U knjizi se identitet razotkriva kao konstrukcija, a kultura kao nepodudarna s nacijom.

Zajedno sa Aleksandrom Hutom Konom, prevodiocem, pjesnikom i istraživačem humanističkih nauka iz Zagreba, koji je s njom vodio razgovor, Snježana Kordić je oduševila publiku, kako svojim stručnim argumentima, tako i šarmom – ovaj par ispratili su sa budvanske pjacete ovacijama, čak i njihovi neistomišljenici.

A razgovor o knjizi „Jezik i nacionalizam“ započeo je pitanjem zašto u Hrvatskoj, čim neko spomene da se tu, u Crnoj Gori, Srbiji i Bosni govori zajedničkim jezikom, odmah bude optužen za jezički unitarizam.

Šta je, zapravo, jezički unitarizam, i kako se odnosi prema terminu policentrični jezik?

"Jezički unitarizam bi bio kada bi, na primjer, Crnogorci morali pričati ekavski ako bi im to neko naređivao iz Beograda. Ili, kada bi iz Hrvatske tražili da u Bosni svako mora govoriti glede, kolovoz, i slično, ili kada bi Hrvatska od Beograda tražila da ne smije pričati ekavski, nego ijekavski, ili da čovjek kad javno negdje nastupa, na televiziji, ili ide na sud, ne smije koristiti svoju varijantu jezika, nego se mora siliti da priča tim nekim „službenim“ jezikom.

I kao što vidimo iz prakse, jezičkog unitarizma na ovim prostorima nema, nije ga ni bilo. Zašto? Zato što je policentrični jezik suprotno od unitarizma – čim se kaže da je neki jezik policentričan, time se upravo tvrdi da nekoliko nacija govori tim jezikom, sa nacionalnim posebnostima u izgovoru.

Srž policentričnosti jezika je, dakle, priznavanje tih razlika i nediranje u to da ga neka nacija govori sa svojim razlikama. Može se isto reći da je ovaj jezik kojim mi svi ovdje govorimo od starta bio policentričan – znači, i u XIX stoljeću postojale su posebnosti Crne Gore na planu jezika, i posebnosti Srbije, i posebnosti Hrvatske i Bosne, zato su sve te posebnosti danas tu – i dalje je Crna Gora potpuno prepoznatljiva što se tiče jezika, i Hrvatska, i Srbija, i Bosna, što znači da unitarizma jezika nikada i nije bilo, taj naš zajednički jezik od samog je starta policentričan i kao takav standardizovan.

Možda još nešto da spomenem oko policentričnosti – zašto su to uopšte i centri? Zato što svako od njih može samostalno izdavati gramatike, rječnike, samostalno izdavati i pisati pravopise, nema pravo niko iz jednog centra da nekome u drugom centru naređuje da ne smije pisati pravopise, gramatike ili da ne smije u njima napisati ono što je posebnost njegove varijante."

Koja biste tri vrlo obična primjera dali, da biste uvjerali nekog jezičkog laika da Crnogorci, Hrvati, Srbi i Bosanci govore istim jezikom?

"Čak tu uopće ne moramo otići dalje od lingvistike - na primjer, ja dolazim iz Hrvatske i govorim hrvatsku varijantu, i ne trebamo prevodioca, vi me ovdje u Crnoj Gori svi razumijete. Kad bi sada ovdje sjedio neki Italijan, morali biste imati prevodioca. Naša međusobna razumljivost je, dakle, dokaz da je riječ o zajedničkom jeziku.

Međusobna razumljivost je i glavni kriterij unutar lingvistike za to da se utvrdi je li riječ o jednom jeziku ili o nekoliko različitih jezika. Međusobna razumljivost se, naravno, može mjeriti, postoje testovi za nju, to rade lingvisti već više od šezdeset godina, i među lingvistima je bila diskusija koliki je postotak međusobne razumljivosti potreban da bi se reklo to je jedan zajednički jezik.

Složili su se, kroz razna testiranja i kroz godine njihovog provođenja, da između 75 i 85 odsto međusobne razumljivosti jedan jezik čini zajedničkim. Sad vi procijenite kolika je međusobna razumljivost između nas, ona je daleko veća od 85 odsto.

I ono što je zanimljivo, recimo, u ovim našim državama, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Srbiji, Bosni, uopće se ni ne poteže pitanje hajde da mjerimo međusobnu razumljivost, pa da vidimo kolika je, jesmo li ispod tog postotka ili nismo.

Znači, uopće se ni ne pomišlja na to da se dovede u pitanje postoji li između nas skoro stopostotna razumljivost ili ne. Postoji, naravno, i niz drugih lingvističkih kriterija - jedan je omjer razlika u jeziku, naspram istosti u jeziku, i to se, takođe, mjeri na raznim razinama.

Evo jedne dimenzije toga – u lingvistici je poznato za razne jezike da svaki od njih ima nešto što se zove osnovno jezičko blago. Jedan američki lingvist, Moris Svodeš, napravio je prije skoro stoljeća jednu listu od sto riječi za svaki jezik, na kojoj se gleda kako se u pojedinom jeziku, na primjer, izražavaju brojevi, lične zamjenice, imenice tipa žena, muškarac, pas, riba...

I on je rekao da 81 odsto riječi mora biti isti od tih stotinjak osnovnog jezičkog blaga da bismo rekli to je jedan isti jezik. Nasljednici Morisa Svodeša bili su još liberalniji, i spustili su taj postotak na 75 odsto iz osnovnog jezičkog blaga.

A to osnovno jezičko blago, u našem slučaju, sto odsto je isto. Hrvati, Srbi, Crnogorci, Bošnjaci, na toj listi od sto osnovnih riječi imaju sve riječi potpuno iste."

Možete li nešto reći o samom terminu konkurentnost jezika koji pominjete u knjizi, i koje su njegove posljedice na kulturnom i ekonomskom planu?

"Što je neki jezik veći, tim bolje prolazi na međunarodnom tržištu, što više govornika ima, to je zanimljiviji drugima koji ga ne znaju da ga nauče. Konkurentnost jezika određuje ekonomska snaga države u kojoj se on govori, koliko ona izvozi, koliko je za turiste interesantna, koliko producira filmova, muzike..."

Dakle, niz faktora utiče na „tržišnu vrijednost“ jezika. Isto ovo važi i za varijante jezika – jedna varijanta ima veću konkurentnost od neke druge varijante istog jezika, što lako vidimo na primjeru američke varijante engleskog jezika naspram britanske, ili njemačke naspram austrijske.

Ono što se kod nas desilo, u ovim našim državama uvođenjem „novih“, „zasebnih“ jezika, zapravo je na štetu svih nas, jer smo time smanjili konkurentnost jezika u svakom smislu, ekonomskom, kulturnom, književnom.

Dakle, da uzmemo najsvježiji primjer – Crnu Goru, pošto sam već ovdje, i da krenemo od uvođenja novih slova – š i ž. Uvoditi sad slova u Crnu Goru, koja će biti razlika naspram varijanata istog tog jezika u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni, ruši prestiž i konkurentnost crnogorske varijante, i to što se radi je na štetu samih Crnogoraca.

Jer, mi ne živimo više u XIX stoljeću, kada je veći dio Evrope bio nepismen nego pismen. Danas, u XXI stoljeću, u Crnoj Gori kao i u Evropi ljudi su pismeni, odlično govore jezik, obrazovani su, znaju pisati.

Doći sada tim obrazovanim ljudima koji imaju književnost na svojoj varijanti jezika, i uvoditi im nova slova, to je jedno kulturno samoubojstvo iz više razloga. Jedan razlog je to što se proglašava, u principu, Crnogorce sada nepismenima, jer im se nude nova slova.

Šta je ono što su do sada radili, jel to ne valja, nije dobro? Roditelji i prijašnje generacije pišu na jedan način, a djecu će sada u školama učiti da koriste nova slova. Zatim, pravi se rascjep između Crne Gore sada, i kompletne kulturne i književne produkcije u Crnoj Gori do sada, jer ta kulturna produkcija Crnogoraca književnika, novinara, autora, odjednom je neaktuelna, nepismena, zastarjela, što je opet šteta Crnogorcima.

Štetno je i zato što pravi konflikt između Crnogoraca – jedni su sada za uvođenje tih novih slova, drugi Crnogorci su protiv toga, znači, pravi se rascjep u društvu. A u lingvistici je poznato da najvažniji cilj svake jezičke politike mora biti sprečavati sukob u društvu, gladiti ga da nestane, ako slučajno postoji.

Jezička politika koja se sada sprovodi u Crnoj Gori, dakle, ona je u suprotnosti sa lingvistikom, jer ona ide praviti sukob unutar društva koji do sada nije postojao."

Baratate terminom srpsko-hrvatski jezik, nije li moguće taj naziv zamijeniti sa hrvatsko-srpski jezik, ili, ako hoćemo biti baš precizni, nazvati ga crnogorsko- bosanski-srpsko-hrvatski, što bi sadržavalo sve narode koji se služe tim jezikom?

"Naravno, moguće je. Moguće je nazvati i engleski jezik američko-englesko-kanadsko-australijsko–južnoafrički i tako dalje, ali nije napravljeno tako. Moguće je i njemački jezik nazvati njemačko-austrijski-švicarski, pa nije. Zatim, francusko-kanadski-belgijski, pa nije.

Nijedan policentrični jezik u nazivu ne nabraja sve nacije koje govore tim jezikom. Tako je bilo i ovdje – zašto uopće koristim taj naziv srpsko-hrvatski jezik? Zato što lingvistika nije počela sa mojom generacijom, ni ovaj jezik nije počeo sa mojom generacijom, nego su u XIX stoljeću počeci toga, kada je ovaj jezik postao nadregionalni, u lingvistici se to kaže postao je standardiziran, i u Hrvatskoj, u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni.

Upravo tada, kada se lingvistika zasnivala kao moderna znanost, sredinom, XIX stoljeća, u lingvistici se za taj jezik pojavio i naziv – srpsko-hrvatski jezik. Odabrali su ga tako, u ono doba, kao dvodijelni, i moram pomenuti, nisu ga odabrali ljudi sa ovih prostora, nego Jakob Grim, poznati njemački pisac, koji je putovao ovim prostorima, vidio da se u narodu svakako naziva taj jezik, i onda je on uzeo jedno ime koje jednostavno obilježava krajnje dijelove tog prostora na kojem se prostire taj jezik.

Znači, Srbi i Hrvati, oni su rubovi tog područja, a jezičko područje obuhvaća i ono što je između, a to su i Crna Gora i Bosna. Tako je nastao taj dvodijelni naziv jezika, dakle, nastao je davno prije prve Jugoslavije, nisu ga uveli ljudi s ovih prostora, i jednostavno se proširio u znanosti.

Možemo reći da taj model dvodijelnog imenovanja, kada se imenuju rubovi nekog jezičkog prostora, da je isti, kao na primjer, i indo-evropski jezik, jer on obuhvata ne samo jezike koji se govore u Indiji i u Evropi, nego i jezike između njih.

Lingvistika postoji dvije stotine godina, lingvisti su naslijedili taj termin, i zato što sam lingvist ja koristim naziv srpsko-hrvatski jezik. Da nisam lingvist, ne znam koji naziv bih onda koristila."

Da li je nacionalni identitet uopšte vezan za jezik?

"Uopće nije vezan za jezik, ta ideja da nacija mora imati zaseban jezik je zastarjela stvar koja je nastala takođe u XIX stoljeću, kada su uopće počele postojati nacije, velike grupacije ljudi. Prva nacija na evropskom kontinentu je Francuska, koja je nastala krajem XVIII stoljeća, zatim Njemačka, i smatralo se da se nacije prave i na osnovu jezika.

Karl Marks je, kao jedan od četiri kriterija za nastanak nacija naveo jezik, i možda je ta ideja na ovim prostorima toliko dugo ostala živjeti, baš zato što je ovdje vladao marksizam.

Ali, u XIX stoljeću se, međutim, još nije znalo kako nastaju nacije, jer su tek bile u nastajanju, a u XX stoljeću, kada je već nastao veliki broj nacija, vidjelo se da nacije nastaju proizvoljno, ne nastaju na osnovu objektivnih i mjerljivih kriterija, i zbog toga je znanost odbacila tu ideju o izjednačavanju jezika i nacije već sredinom XX vijeka.

Zadnji veliki zastupnik te ideje da se narod mora podudarati s jezikom bio je Adolf Hitler. Nakon pada Adolfa Hitlera, ta ideja je u Evropi zaista potpuno odbačena, jer se vidi da jednostavno nije točna – nacije postoje, bez obzira što imaju zajednički jezik sa nekom drugom nacijom."

Nova slova kulturno samoubistvo

"Uvođenje novih slova uništava i smanjuje konkurentnost crnogorske varijante jezika. Jer, knjige, novine i sva buduća pisana produkcija iz Crne Gore, sadržavaće nova slova š i ž.

Kad u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni, otvore neku knjigu i vide ta nova slova, to naravno, otežava čitanje, skreće sa sadržaja na neke nebitne stvari, tako da će publika tamo, koja inače nema nikakvih problema s razumijevanjem zajedničkog jezika, verovatno imati jednu distancu prema tome.

To znači da Crna Gora, koja ima oko šest stotina hiljada stanovnika, u principu gubi tržište za svoje književnike, svoje autore u Hrvatskoj koja ima četiri i po miliona stanovnika, Srbiji koja ima sedam miliona stanovnika, Bosni koja ima dva miliona, čime ona postaje gubitnik.

Uvođenje novih slova pismenim, obrazovanim ljudima je sada na neki način jedno kulturno samoubojstvo. Toliko je to štetan čin za same Crnogorce.